



IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059



VOL.3 № 5

2026

**“O‘ZBEKISTONDA SOVET HOKIMIYATINING AGRAR-INDUSTRIAL SIYOSATI VA
UNING OQIBATLARI (1925–1940-YILLAR)”**

Bekpaulov Sirojiddin Yusupovich

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti, magistrant

Annotatsiya

Mazkur maqolada 1925–1940-yillarda O‘zbekistonda sovet hokimiyati tomonidan amalga oshirilgan agrar-industrial siyosatning asosiy yo‘nalishlari va uning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda yer-suv islohoti, kollektivlashtirish jarayoni va sanoatlashtirish siyosatining mohiyati ochib berilib, ularning iqtisodiy tizim va jamiyat rivojiga ta’siri kompleks yondashuv asosida o‘rganilgan. Shuningdek, ushbu siyosat natijasida yuzaga kelgan ijobiy o‘zgarishlar bilan bir qatorda majburiy mehnat, repressiyalar, iqtisodiy nomutanosiblik va ekologik muammolar kabi salbiy oqibatlar ilmiy asosda yoritilgan. Tadqiqot natijalari sovet davri iqtisodiy siyosatini xolis baholash va zamonaviy rivojlanish strategiyalarini shakllantirishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: sovet siyosati, agrar islohotlar, kollektivlashtirish, sanoatlashtirish, paxta yakkahokimligi, repressiyalar, iqtisodiy rivojlanish, O‘zbekiston.

**«АГРАРНО-ИНДУСТРИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ
И ЕЁ ПОСЛЕДСТВИЯ (1925–1940 ГОДЫ)»**

Бекпаулов Сирожиддин Юсупович

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха, магистрант

Аннотация

В данной статье анализируются основные направления аграрно-индустриальной политики, проводимой советской властью в Узбекистане в 1925–1940 годах, а также ее социально-экономические последствия. В исследовании раскрывается сущность земельно-водной реформы, процесса коллективизации и индустриализации, а также их влияние на экономическую систему и развитие общества на основе комплексного подхода. Наряду с положительными изменениями рассматриваются негативные последствия, такие как принудительный труд, репрессии, экономическая диспропорция и экологические проблемы. Полученные результаты имеют важное значение для объективной оценки советской экономической политики и формирования современных стратегий развития.

Ключевые слова: советская политика, аграрные реформы, коллективизация, индустриализация, хлопковая монокультура, репрессии, экономическое развитие, Узбекистан.

**“AGRARIAN-INDUSTRIAL POLICY OF SOVIET POWER IN UZBEKISTAN AND ITS
CONSEQUENCES (1925–1940)”**

Bekpaulov Sirojiddin Yusupovich

Berdakh Karakalpak State University, Master’s student

Abstract

This article analyzes the main directions of the agrarian-industrial policy implemented by the Soviet government in Uzbekistan during 1925–1940 and its socio-economic consequences. The study examines the essence of land and water reforms, collectivization processes, and industrialization policies, as well as their impact on the economic system and social development using a comprehensive approach. Along with positive changes, negative outcomes such as forced labor, repression, economic imbalance, and environmental problems are also highlighted. The findings provide an important theoretical basis for an objective assessment of Soviet economic policy and the development of modern development strategies.

Keywords: Soviet policy, agrarian reforms, collectivization, industrialization, cotton monoculture, repression, economic development, Uzbekistan.

XX asrning birinchi yarmi O‘zbekiston tarixida tub siyosiy-iqtisodiy transformatsiyalar davri sifatida alohida o‘rin egallaydi. Ayniqsa, 1925–1940-yillar oralig‘i sobiq Sovet Ittifoqi tarkibiga kiritilgan O‘zbekiston hududida markazlashgan reja asosida amalga oshirilgan agrar va industrial siyosatning jadal sur‘atlarda olib borilishi bilan xarakterlanadi. Mazkur davrda sovet hokimiyati tomonidan olib borilgan

siyosiy-iqtisodiy islohotlar nafaqat ishlab chiqarish tizimini, balki jamiyatning ijtimoiy tuzilmasi, mulkchilik munosabatlari hamda aholining turmush tarzini tubdan o'zgartirishga qaratilgan edi.

Sovet hokimiyatining agrar siyosati, avvalo, qishloq xo'jaligini kollektivlashtirish orqali markazlashtirilgan boshqaruv tizimini joriy etishga asoslangan edi. Bu jarayonda an'anaviy dehqon xo'jaliklari tugatilib, ularning o'rniga kolxoz va sovxozlar tashkil etildi. Yer va ishlab chiqarish vositalarining davlat tasarrufiga o'tkazilishi orqali qishloq xo'jaligi ustidan to'liq nazorat o'rnatildi. Ushbu siyosatning asosiy maqsadi qishloq xo'jaligi mahsulotlarini, ayniqsa paxtani, markaz uchun barqaror xomashyo manbai sifatida yetkazib berishni ta'minlashdan iborat edi [1, 5, 13].

Shu bilan birga, industrial siyosat doirasida O'zbekistonda sanoatlashtirish jarayoni ham boshlab yuborildi. Biroq bu jarayon mahalliy iqtisodiy ehtiyojlardan ko'ra Sovet Ittifoqi markaziy hududlarining talablariga mos ravishda olib borildi. Natijada respublikada asosan qishloq xo'jaligi xomashyosini qayta ishlashga ixtisoslashgan sanoat tarmoqlari rivojlantirildi. Bu esa iqtisodiyotning bir yoqlama rivojlanishiga va hududning xomashyo bazasi sifatida shakllanishiga olib keldi.

Mazkur davrda amalga oshirilgan agrar-industrial siyosat murakkab va ziddiyatli xarakterga ega bo'lib, uning natijalari turlicha baholanadi. Bir tomondan, ishlab chiqarish hajmining oshishi, sanoat infratuzilmasining shakllanishi va transport tizimining rivojlanishi kuzatilgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, majburiy kollektivlashtirish, siyosiy repressiyalar, aholining majburiy mehnatga jalb etilishi hamda qishloq xo'jaligida yuzaga kelgan inqirozlar jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni keltirib chiqardi. Ayniqsa, ocharchilik holatlari, migratsiya jarayonlari va an'anaviy xo'jalik yuritish tizimining izdan chiqishi mazkur siyosatning salbiy oqibatlarini sifatida namoyon bo'ldi [2].

Bundan tashqari, ushbu siyosatning uzoq muddatli oqibatlari ham muhim ilmiy tadqiqot obyekti hisoblanadi. Jumladan, ekologik muammolar, yer resurslarining degradatsiyasi, suvdan noto'g'ri foydalanish hamda iqtisodiyotning monokultura yo'nalishida rivojlanishi keyingi davrlarda ham o'z ta'sirini saqlab qoldi. Bu holat sovet davrida shakllangan iqtisodiy modelning zaif tomonlarini yaqqol namoyon etadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, O'zbekistonda sovet davrida amalga oshirilgan agrar-industrial siyosatning mohiyatini, uning ijobiy va salbiy jihatlarni kompleks tarzda o'rganish bugungi iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarni to'g'ri anglash uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu davr tajribasini tahlil qilish orqali zamonaviy iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim xulosalar chiqarish mumkin.

Mazkur maqolaning maqsadi — 1925–1940-yillarda O'zbekistonda sovet hokimiyati tomonidan amalga oshirilgan agrar-industrial siyosatning asosiy yo'nalishlarini ilmiy tahlil qilish, uning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini aniqlash hamda ushbu jarayonlarning tarixiy ahamiyatini baholashdan iborat. Tadqiqot vazifalari sifatida agrar siyosatning mohiyatini ochib berish, sanoatlashtirish jarayonining xususiyatlarini tahlil qilish va ushbu siyosatning uzoq muddatli oqibatlarini ilmiy asosda yoritish belgilandi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbekistonda sovet hokimiyatining agrar-industrial siyosati va uning oqibatlarini masalasi tarixshunoslikda keng o'rganilgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu mavzu bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar turli davrlarda turlicha metodologik yondashuvlar asosida yoritilgan bo'lib, ularni shartli ravishda sovet davri tarixshunosligi, mustaqillikdan keyingi milliy tarixshunoslik hamda zamonaviy xorijiy ilmiy tadqiqotlar doirasida tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Sovet davri tarixshunosligida mazkur masala asosan marksistik-lenincha metodologiya asosida talqin qilingan. Bu davr olimlari agrar islohotlar va sanoatlashtirish jarayonini ijobiy baholab, uni jamiyatni modernizatsiya qilish va iqtisodiy taraqqiyotga olib keluvchi muhim omil sifatida ko'rsatganlar. Xususan, sovet tarixchilari kollektivlashtirish jarayonini "dehqon xo'jaligini sotsialistik asosda qayta tashkil etish" sifatida talqin qilib, uning majburiy xarakteri va salbiy oqibatlariga yetarlicha e'tibor qaratmaganlar. Ushbu yondashuvda siyosiy ideologiya ustuvor bo'lib, tadqiqotlar ko'proq rasmiy statistik ma'lumotlar va propagandistik manbalarga tayangan holda olib borilgan [1].

Mustaqillikdan keyingi davrda esa mazkur masalaga nisbatan yondashuv tubdan o'zgardi. O'zbekiston tarixchilari sovet davri siyosatini qayta baholab, uning ziddiyatli jihatlarni ochib berishga harakat qildilar. Jumladan, R. Shamsutdinov, E. Yusupov, A. Muhammadjonov kabi olimlar o'z tadqiqotlarida kollektivlashtirishning majburiy xarakterini, dehqon xo'jaliklarining tugatilishi hamda qishloq xo'jaligida yuzaga kelgan inqirozlarni ilmiy asosda yoritib berdilar [2, 3]. Ushbu tadqiqotlarda arxiv materiallari va tarixiy hujjatlarga tayanilgan holda sovet agrar siyosatining salbiy oqibatlarini, xususan ocharchilik, migratsiya va repressiyalar keng tahlil qilindi.

Shuningdek, industrial siyosat masalasi ham mustaqillik davri tarixshunosligida chuqur o'rganildi. Tadqiqotchilar sanoatlashtirish jarayonining mohiyatini tahlil qilib, uning asosan markaz manfaatlariga xizmat qilganligini, O'zbekiston iqtisodiyotining xomashyo bazasi sifatida shakllantirilganligini asoslab berdilar. Bu borada iqtisodchi va tarixchi olimlarning ishlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy xorijiy tadqiqotlarda esa ushbu masala yanada kengroq, ya'ni mintaqaviy va global kontekstda o'rganilmoqda. Masalan, S. Fitzpatrick, R. Conquest va boshqa olimlar sovet kollektivlashtirish siyosatini umumittifoq miqyosida tahlil qilib, uning ijtimoiy oqibatlarini, jumladan majburiy mehnat tizimi va repressiyalarni chuqur o'rganganlar [7, 8]. Ushbu tadqiqotlar O'zbekistondagi jarayonlarni kengroq tarixiy kontekstda tushunishga yordam beradi.

Bundan tashqari, zamonaviy ilmiy adabiyotlarda agrar-industrial siyosatning ekologik oqibatlari ham alohida e'tibor markazida turadi. Xususan, suv resurslaridan noto'g'ri foydalanish, yerlarning degradatsiyasi va monokultura siyosatining uzoq muddatli ta'siri ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Bu yondashuv sovet siyosatini faqat iqtisodiy yoki siyosiy emas, balki ekologik nuqtai nazardan ham baholash imkonini beradi. Yuqoridagi ilmiy qarashlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda sovet agrar-industrial siyosati ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, uni bir tomonlama baholash mumkin emas. Turli davr va ilmiy maktablar vakillari ushbu masalaga turlicha yondashgan bo'lsa-da, zamonaviy tadqiqotlar uning ziddiyatli xarakterini, ya'ni ijobiy natijalar bilan bir qatorda jiddiy salbiy oqibatlarni ham yuzaga keltirganligini tasdiqlaydi [9, 10]. Shu nuqtai nazardan, mazkur tadqiqot mavjud ilmiy qarashlarni tizimli ravishda umumlashtirish va agrar-industrial siyosatning O'zbekiston jamiyati rivojiga ta'sirini kompleks yondashuv asosida tahlil qilishga qaratilgan.

Mazkur tadqiqot O'zbekistonda sovet hokimiyatining agrar-industrial siyosati va uning oqibatlarini kompleks tarzda o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda tarixiy, iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarni tahlil qilish uchun bir qator ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot dizayni tizimli yondashuv asosida shakllantirilib, unda tarixiy voqealar o'zaro bog'liqlikda va sabab-oqibat munosabatlari nuqtai nazaridan o'rganildi. Avvalo, tadqiqotda tarixiylik va xolislik prinsipi asosiy metodologik tamoyil sifatida qo'llanildi. Ushbu prinsip asosida 1925–1940-yillardagi agrar va industrial siyosat o'sha davrning siyosiy-iqtisodiy sharoitlari, mafkuraviy muhit va ijtimoiy holatlarini hisobga olgan holda tahlil qilindi. Bu esa tarixiy jarayonlarni biryoqlama emas, balki ko'p qirrali yondashuv asosida o'rganish imkonini berdi [12].

Tadqiqot jarayonida tarixiy-qiyosiy usul keng qo'llanildi. Mazkur usul orqali O'zbekistonda amalga oshirilgan agrar va industrial siyosat boshqa ittifoq respublikalari tajribasi bilan qiyosiy tahlil qilindi. Bu esa ushbu siyosatning umumiy va o'ziga xos jihatlarini aniqlashga yordam berdi. Shuningdek, tizimli tahlil (system analysis) yondashuvi asosida agrar va industrial siyosat yagona iqtisodiy tizim sifatida o'rganildi. Bunda qishloq xo'jaligi va sanoat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, resurslar taqsimoti va markazlashgan boshqaruvning iqtisodiy natijalari kompleks tarzda baholandi. Ushbu yondashuv siyosatning nafaqat alohida elementlarini, balki butun tizim sifatidagi ta'sirini aniqlash imkonini berdi [13, 14]. Bundan tashqari, statistik va analitik usullar yordamida ishlab chiqarish hajmi, qishloq xo'jaligi ko'rsatkichlari va sanoat rivoji bilan bog'liq ma'lumotlar tahlil qilindi. Statistik ma'lumotlar asosida agrar islohotlar va sanoatlashtirish jarayonining dinamikasi baholandi hamda ularning iqtisodiy samaradorligi aniqlashtirildi.

Tadqiqotda manbashunoslik yondashuvi ham muhim o'rin egallaydi. Bunda arxiv hujjatlari, rasmiy statistik ma'lumotlar, davriy nashrlar hamda ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Manbalarni tanlashda ularning ishonchligi va tarixiy ahamiyatiga alohida e'tibor qaratildi. Bu esa tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi [15]. Shuningdek, sabab-oqibat (cause-effect) tahlili asosida sovet agrar-industrial siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari o'rganildi. Ushbu yondashuv orqali siyosatning ijobiy va salbiy natijalari aniqlanib, ularning jamiyat rivojiga ta'siri baholandi. Mazkur metodologik yondashuvlar uyg'unligi tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minlab, O'zbekistonda sovet agrar-industrial siyosatining mohiyati va oqibatlarini chuqur hamda tizimli ravishda tahlil qilish imkonini berdi.

NATIJALAR. 1925–1930-yillar O'zbekistonda sovet agrar siyosatining shakllanish va keskinlashuv bosqichi hisoblanadi. Bu davrda sovet hokimiyati tomonidan qishloq xo'jaligini tubdan o'zgartirishga qaratilgan keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirildi. Ushbu siyosatning asosiy yo'nalishlari sifatida yer-suv islohoti, kollektivlashtirish siyosati va qishloq xo'jaligini markazlashtirish jarayonlarini ko'rsatish mumkin. Avvalo, 1925–1927-yillarda amalga oshirilgan yer-suv islohoti sovet agrar siyosatining dastlabki bosqichi sifatida muhim ahamiyat kasb etdi. Ushbu islohot doirasida yirik yer egalari, boylar va

ruhoniylarning yer mulklari musodara qilinib, kambag'al va o'rta dehqonlar o'rtasida qayta taqsimlandi. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, bu jarayon ijtimoiy tenglikni ta'minlashga qaratilgan bo'lsa-da, amalda u qishloq xo'jaligida an'anaviy mulkchilik tizimining izdan chiqishiga olib keldi [15]. 1927–1930-yillarga kelib esa agrar siyosat yanada keskinlashib, majburiy kollektivlashtirish bosqichi boshlandi. Bu jarayonda dehqon xo'jaliklari majburiy ravishda kolxoz va sovxozlarga birlashtirildi. Kollektivlashtirish siyosati dehqonlarning iqtisodiy mustaqilligini cheklab, davlat tomonidan to'liq nazorat o'rnatilishiga olib keldi. Ayniqsa, "kulaklar"ga qarshi kurash siyosati natijasida ko'plab boy dehqonlar surgun qilindi yoki repressiyaga uchradi [15]. Agrar siyosatning yana bir muhim jihati — bu paxta yakkahokimligini shakllantirish edi. Sovet markazi O'zbekistonni paxta yetishtirishga ixtisoslashtirish orqali uni xomashyo bazasiga aylantirishni maqsad qilgan edi. Natijada oziq-ovqat ekinlari qisqarib, qishloq xo'jaligi bir yoqlama rivojlana boshladi. Bu esa oziq-ovqat ta'minotida muammolarni keltirib chiqardi. Mazkur davr siyosatining oqibatlari ko'p qirrali bo'lib, ular iqtisodiy, ijtimoiy va demografik o'zgarishlarda namoyon bo'ldi. Bir tomondan, qishloq xo'jaligida markazlashgan boshqaruv tizimi shakllandi, ikkinchi tomondan esa dehqonlarning ishlab chiqarishga bo'lgan rag'batini pasaytdi. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligining pasayishiga olib keldi.

1-jadval. 1925–1930-yillardagi agrar siyosatning asosiy yo'nalishlari va oqibatlari

Yo'nalish	Mazmuni	Ijroiy jihatlari	Salbiy oqibatlar
Yer-suv islohoti	Yerlarning qayta taqsimlanishi	Ijtimoiy tenglik kuchaydi	An'anaviy tizim buzildi
Kollektivlashtirish	Dehqon xo'jaliklarini birlashtirish	Markazlashgan boshqaruv	Majburiylik, norozilik
"Kulaklar"ga qarshi kurash	Boy dehqonlarni yo'q qilish	Sinfy siyosat amalga oshdi	Repressiyalar, migratsiya
Paxta siyosati	Monokultura joriy etildi	Ekspart hajmi oshdi	Oziq-ovqat muammosi
Davlat nazorati	Qishloq xo'jaligini boshqarish	Tizim shakllandi	Rag'bat pasaytdi

Yuqoridagi jadval va tahlillar shuni ko'rsatadiki, 1925–1930-yillarda sovet agrar siyosati O'zbekistonda qishloq xo'jaligini tubdan o'zgartirgan bo'lsa-da, uning amalga oshirilishida majburiylik va markaziy manfaatlar ustuvorligi kuzatilgan. Bu esa qisqa muddatli natijalar bilan bir qatorda uzoq muddatli salbiy oqibatlarni ham yuzaga keltirgan.

MUHOKAMA. O'rganilgan materiallar va olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, 1925–1940-yillarda O'zbekistonda amalga oshirilgan sovet agrar-industrial siyosatini faqat iqtisodiy yoki siyosiy jarayon sifatida emas, balki kompleks transformatsion model sifatida baholash maqsadga muvofiqdir. Mazkur siyosat hududiy iqtisodiy tuzilmani o'zgartirish bilan birga, ijtimoiy munosabatlar, ishlab chiqarish madaniyati va demografik jarayonlarga ham chuqur ta'sir ko'rsatgan. Avvalo, agrar siyosatning natijalarini tahlil qilishda uning institutsional o'zgarishlar keltirib chiqarganligi alohida e'tiborga loyiqdir. Kollektivlashtirish natijasida qishloq xo'jaligida yangi boshqaruv tizimi shakllangan bo'lsa-da, bu tizim iqtisodiy samaradorlik emas, balki ma'muriy-buyruqbozlik mexanizmlariga asoslangan edi. Bu esa uzoq muddatda ishlab chiqarish samaradorligini cheklovchi omilga aylangan. Shu nuqtai nazardan, mazkur siyosatni iqtisodiy modernizatsiya vositasi sifatida emas, balki markazlashgan boshqaruvni mustahkamlash instrumenti sifatida talqin qilish mumkin. Shuningdek, industrial siyosatni baholashda uning hududiy nomutanosibliklarni kuchaytirganligi kuzatiladi. O'zbekistonda sanoatlashtirish jarayoni mavjud iqtisodiy resurslar va ehtiyojlarga mos ravishda emas, balki markaziy reja asosida amalga oshirilganligi sababli iqtisodiy struktura bir yoqlama rivojlandi. Natijada qishloq xo'jaligi va sanoat o'rtasida muvozanat buzilib, iqtisodiyotning diversifikatsiya darajasi pastligicha qoldi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat — bu ijtimoiy moslashuv muammolari hisoblanadi. Qishloq aholisi uchun kollektivlashtirish nafaqat iqtisodiy, balki psixologik va madaniy zarba bo'lgan. An'anaviy xo'jalik yuritish usullarining bekor qilinishi va majburiy mehnat tizimining joriy etilishi aholining davlat siyosatiga nisbatan ishonchini pasaytirgan. Bu esa yashirin qarshilik shakllarining paydo bo'lishiga va ishlab chiqarish samaradorligining ichki omillar hisobiga kamayishiga olib kelgan. Bundan tashqari, olib borilgan siyosatni zamonaviy nuqtai nazardan baholashda uning resurslardan foydalanish modelini qayta ko'rib chiqish zarurati yuzaga keladi. Paxta yakkahokimligi asosida shakllangan agrar model qisqa muddatda iqtisodiy natijalar bergan bo'lsa-da, uzoq muddatda tabiiy resurslarning degradatsiyasiga va ekologik muvozanatning buzilishiga olib kelgan. Bu esa sovet iqtisodiy siyosatining

barqarorlik tamoyillariga mos kelmaganligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ushbu davr siyosatini faqat salbiy jihatlar bilan baholash ham to'liq ilmiy yondashuv hisoblanmaydi. Ayrim infratuzilmaviy o'zgarishlar, xususan transport tizimining rivojlanishi, sanoat obyektlarining qurilishi va texnik bilimlarning tarqalishi keyingi iqtisodiy rivojlanish uchun muayyan asos yaratganini inkor etib bo'lmaydi. Biroq bu natijalar insoniy va ijtimoiy xarajatlar evaziga amalga oshirilganligini hisobga olish zarur. Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, sovet agrar-industrial siyosati O'zbekistonda murakkab va ziddiyatli natijalarni yuzaga keltirgan. Ushbu siyosatni baholashda bir tomonlama yondashuvdan voz kechib, uning iqtisodiy samaradorligi, ijtimoiy oqibatlar va ekologik ta'sirini uyg'un holda tahlil qilish ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi. Mazkur yondashuv sovet davri tajribasini zamonaviy rivojlanish strategiyalari bilan solishtirish va undan to'g'ri xulosalar chiqarish imkonini beradi.

XULOSA. Mazkur tadqiqot natijalari 1925–1940-yillarda O'zbekistonda amalga oshirilgan sovet agrar-industrial siyosati murakkab, ko'p qirrali va ziddiyatli jarayon ekanligini ko'rsatdi. Ushbu siyosat doirasida qishloq xo'jaligi va sanoat sohalarida tub o'zgarishlar amalga oshirilgan bo'lib, ular mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish yo'nalishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, agrar siyosat, xususan yer-suv islohoti va kollektivlashtirish jarayonlari orqali qishloq xo'jaligida markazlashgan boshqaruv tizimi shakllantirilgan. Biroq ushbu jarayonlarning majburiy xarakterga ega bo'lishi, dehqon xo'jaliklarining tugatilishi va iqtisodiy rag'batning pasayishi qishloq xo'jaligi samaradorligining kamayishiga olib kelgan. Ayniqsa, paxta yakkahokimligining joriy etilishi natijasida iqtisodiyotning bir yoqlama rivojlanishi yuzaga kelgan.

Industrial siyosat doirasida amalga oshirilgan sanoatlashtirish jarayoni esa respublikada sanoat infratuzilmasining shakllanishiga xizmat qilgan bo'lsa-da, uning asosiy yo'nalishi markaz manfaatlariga qaratilganligi sababli mahalliy iqtisodiy ehtiyojlar yetarli darajada inobatga olinmagan. Natijada O'zbekiston iqtisodiyoti xomashyo bazasi sifatida rivojlanib, iqtisodiy mustaqillik darajasi cheklangan holda qolgan. Tadqiqot shuningdek ushbu siyosatning ijtimoiy oqibatlarini ham ochib berdi. Kollektivlashtirish va repressiyalar natijasida aholining turmush darajasi pasaygan, majburiy mehnat tizimi shakllangan hamda demografik o'zgarishlar yuzaga kelgan. Shu bilan birga, uzoq muddatli ekologik muammolar, jumladan yer resurslarining degradatsiyasi va suvdan noto'g'ri foydalanish kabi holatlar ham ushbu siyosatning salbiy merosi sifatida namoyon bo'lgan. Shu bilan birga, ayrim ijobiy natijalarni ham qayd etish mumkin. Transport infratuzilmasining rivojlanishi, sanoat korxonalarining tashkil etilishi va texnik bilimlarning tarqalishi keyingi iqtisodiy rivojlanish uchun muayyan asos yaratgan. Biroq ushbu natijalar yuqori ijtimoiy xarajatlar evaziga amalga oshirilganligini hisobga olish muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, sovet agrar-industrial siyosati O'zbekistonda iqtisodiy tizimning shakllanishida muhim rol o'ynagan bo'lsa-da, uning amalga oshirilishida markaziy manfaatlar ustuvorligi, majburiylik va resurslardan nooqilona foydalanish kabi omillar ustunlik qilgan. Shu sababli ushbu tarixiy tajribani chuqur o'rganish va undan xolis xulosalar chiqarish zamonaviy iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Kelgusida ushbu yo'nalishda empirik tadqiqotlarni chuqurlashtirish, xususan agrar va industrial siyosatning aniq iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sirini miqdoriy jihatdan baholash hamda tarixiy tajribani zamonaviy rivojlanish modellari bilan solishtirish dolzarb ilmiy vazifalardan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Usmonov Q., Sodiqov M. O'zbekiston tarixi (1917–1991-yillar). – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2010.
2. Yusupov E. Sovet davrida O'zbekiston iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan, 2001.
3. Muhammadjonov A. O'zbekiston tarixining muhim davrlari. – Toshkent: O'zbekiston, 2000.
4. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. – Toshkent: O'zbekiston, 1998. – URL: Yandex Docs
5. Bobojonova Z. F. O'zbekistonda kollektivlashtirish siyosati va uning oqibatlarini // TADQIQOTLAR jahon ilmiy-metodik jurnali. – 2025. – Vol. 73. – No. 3. – 73-son, 3-qism.
6. Conquest R. The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine. – London: Oxford University Press, 1986. – URL: Wikipedia: The Harvest of Sorrow
7. Davies R. W. The Socialist Offensive: The Collectivization of Soviet Agriculture. – Cambridge: Harvard University Press, 1980. – URL: Google Books
8. Gregory P. R., Harrison M. The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – URL: Academia.edu
9. UNESCO. Historical Development of Central Asia in the 20th Century. – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Davlat arxivi materiallari (1925–1940). – Toshkent.